

Стаття надійшла до редакції 28.06.2018

Перевірено на плагіат 30.06.2018 р.

унікальність – 98,56 %

УДК 811'14'02:81'42

АВТОРСЬКА НАРАТИВНА СТРАТЕГІЯ В І КНИЗІ ТВОРУ КСЕНОФОНТА “ВИХОВАННЯ КІРА”

Довбищенко Федір Володимирович, fedir.dovbyshchenko@gmail.com

аспірант

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Інститут філології

У статті аналізується текст І книги “Виховання Кіра” Ксенофонта. Подається короткий опис найвагоміших праць, присвячених текстові Ксенофонта як літературній пам’ятці. Аналіз здійснюється з позицій наратології та рецептивної естетики. Стисло розглядаються теоретичні засади цих наук. Визначаються поняття наратора (первинного, вторинного, третинного), наратора, автора, читача, ідеального реципієнта, претенції, лакуни, перипетії, золотого перетину, мовленнєвої стратегії, наративної стратегії, які необхідні для заданого типу аналізу зазначеного фрагмента. Дослідження авторської наративної стратегії відбувається через розмежування авторської та нараторської комунікації, здійснюється спроба їх аналізу та порівняння. Вихід на аналіз подвійної структури комунікації можливий завдяки дослідженню фрагмента [Сурор. І.4.27], який привертає увагу нестандартністю в порівнянні з рештою тексту І книги “Виховання Кіра”, порушенням логіки нараторської комунікації. Припущення про те, що цей фрагмент слугує для виведення читача на рівень авторської комунікації, підтверджується після наратологічного та рецептивно-естетичного аналізу всієї І книги. Виявлення лакун у читачьому сприйнятті тексту, спостереження за їх розміщенням та роллю в кожному окремому випадку дозволяють зробити висновок про те, що фрагмент [Сурор. І.4.27] є наріжним каменем усієї І книги “Виховання Кіра”, адже лакуна у відчитуванні тексту, яку він спричинює в читачькій активності, остаточно руйнує образ Кіра, в істинності якого має на меті нас переконати нараторська комунікація. Доведено, що цей фрагмент є ще й моментом сюжетної перипетії, на нього припадає золотий перетин у сюжетній структурі, подібно до будови античної трагедії. Висновки, зроблені на основі аналізу І книги “Виховання Кіра” Ксенофонта, відкривають шлях для ґрунтовного дослідження наративної стратегії всього твору.

Ключові слова: наративна стратегія, наратологія, рецептивна естетика, авторська комунікація, нараторська комунікація, давньогрецька історіографія.

Актуальные проблемы мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Довбищенко Ф. В. [Довбищенко Ф. В.], fedir.dovbyshchenko@gmail.com

Авторська наративна стратегія в І книзі твору Ксенофонта “Виховання Кіра” [Авторская нарративная стратегия в I книге произведения Ксенофонта “Воспитание Кира”] (Українською / На укр. яз)

АВТОРСКАЯ НАРРАТИВНАЯ СТРАТЕГИЯ В I КНИГЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ КСЕНОФОНТА “ВОСПИТАНИЕ КИРА”

Довбищенко Фёдор Владимирович, fedir.dovbyshchenko@gmail.com
аспирант

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко,
Институт филологии

В статье анализируется текст I книги “Воспитания Кира” Ксенофонта. Приводится краткое описание наиболее значительных работ, посвящённых тексту Ксенофонта как литературному памятнику. Анализ выполняется в русле установок нарратологии и рецептивной эстетики. Вкратце рассматриваются теоретические основы этих наук. Определяются понятия нарратора (первичного, вторичного, третичного), наррататора, автора, читателя, идеального реципиента, преинтенции, лакуны, перипетии, золотого сечения, языковой стратегии, нарративной стратегии, которые необходимы для анализа изучаемого фрагмента. Исследование авторской нарративной стратегии осуществляется посредством разграничения авторской и нарраторской коммуникаций, производится их анализ и сравнение. Двойная структура коммуникации проявляется в ходе анализа фрагмента [Сурор. I.4.27], который отличается нестандартностью по сравнению с остальным текстом I книги “Воспитания Кира”, и характеризуется нарушением логики нарраторской коммуникации. Предположение о том, что целью этого фрагмента является выход читателя на уровень авторской коммуникации, подтверждается после нарратологического и рецептивно-эстетического анализа всей I книги. Обнаружение лакун в восприятии текста читателем, наблюдение за их размещением и ролью в каждом отдельном случае позволяют сделать вывод о том, что изучаемый фрагмент [Сурор. I.4.27] является краеугольным камнем всей I книги “Воспитания Кира”, так как лакуна в прочтении текста, которую он создает читателю, окончательно разрушает образ Кира, в истинности которого стремится нас убедить нарраторская коммуникация. Доказано, что данный фрагмент является ещё и моментом сюжетной перипетии, на него приходится золотое сечение в сюжетной структуре, как и в строении античной трагедии. Заключение, сделанные на основе анализа I книги “Воспитания Кира” Ксенофонта, создают предпосылки для основательного исследования нарративной стратегии всего произведения.

Ключевые слова: нарративная стратегия, нарратология, рецептивная эстетика, авторская коммуникация, нарраторская коммуникация, древнегреческая историография.

Actual Problems of Linguistics [Aktual'ni problemy movoznavstva]
© Dovyshchenko F. [Dovyshhenko F.], fedir.dovbyshchenko@gmail.com
The Author's Narrative Strategy in the Book I of Xenophon's “Cyropaedia” [Avtors'ka naratyvna strategija v I knyzi tvorju Ksenofonta “Vyhovannja Kira”] (in Ukrainian)

THE AUTHOR'S NARRATIVE STRATEGY IN THE BOOK I OF XENOPHON'S "CYROPAEDIA"

Fedir Dovbyshchenko, fedir.dovbyshchenko@gmail.com

PhD student

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Institute of Philology

The article deals with the text of the book I of Xenophon's "Cyropaedia". A brief description of the most significant previous studies of the "Cyropaedia" as a literary work is given. The text is analyzed within the frames of narratology and reader-response criticism. The theoretical base of these approaches is shown concisely in the beginning of the article. The notions of narrator (primary, secondary, tertiary), narratee, author, reader, ideal recipient, pre-intent, lacuna, peripeteia, golden section, lingual strategy, narrative strategy are being defined as the main notions of the present investigation. The study of the author's narrative strategy supposes a distinction between authorial and narratorial communication with its further comparison. The analysis of a double-structured communication is possible thanks to the study of the given fragment [Cypop. I.4.27]. It draws the attention because it is unusual if compared with the rest of the book I, the narratorial communication lacks logics in this very fragment. The assumption that the fragment could be a key for understanding the authorial communication is proved by the analysis of the whole book I within the frames of narratology and reader-response criticism. Finding lacunas in reader's reception of the text as well as observation of their place and role in each case allows to conclude that [Cypop. I.4.27] is a cornerstone of the whole book I of the "Cyropaedia". The lacuna this fragment provides to the reader ruins absolutely the image of Cyrus, which the author of narration tries to persuade us to be real. It is proved that the present fragment is, in addition, a moment of peripeteia and of golden section in the structure of the book I which is similar to that of the ancient tragedy. The conclusions of the present article give way to a thorough narratological analysis of the whole "Cyropaedia" of Xenophon.

Key words: narrative strategy, narratology, reader-response criticism, authorial communication, narratorial communication, ancient Greek historiography.

Вступ. Дослідження античного історіографічного тексту як наративу є привабливим з точки зору перспектив, які відкривають наратологія та рецептивна естетика. Ці науки уможливають аналіз пам'ятки не лише як надійного або непевного джерела історичного знання, а й як мовленнєвого акту, із застосуванням методів, притаманних такому підходу (дискурс-аналіз, структурно-функціональний аналіз тощо). Попри великий потенціал

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Довбищенко Ф. В. [Довбищенко Ф. В.], fedir.dovbyshchenko@gmail.com

Авторська нарративна стратегія в I книзі твору Ксенофонта "Виховання Кіра" [Авторская нарративная стратегия в I книге произведения Ксенофонта "Воспитание Кира"] (Українською / На укр. яз)

наратологічних і рецептивно-естетичних студій, які дають можливість відтворити умови і мету написання твору, слід відзначити брак і практичну відсутність літератури, присвяченої аналізу І книги “Виховання Кіра” Ксенофонта з позицій нратології та рецептивної естетики. Д. Л. Гера в монографії “Xenophon’s Cyropaedia Style, Genre and Literary Technique” [Gera 1993] подає детальний аналіз міжтекстової інтерференції, порівнюючи настанови Камбіза Кірові в І.6 із паралельними місцями в *Memorabilia*. Питання, яке нас цікавитиме в цій статті, а саме: мета Камбіза в його повчанні, пояснюється таким чином, що останній не мав на меті навчити Кіра тактики, вважаючи таку інформацію “надто технічною” для дидактичного діалогу [Gera 1993, с. 71]. Ми спробуємо розвинути цю думку, поглянувши на проблему крізь призму нратології та рецептивної естетики. Дослідження діалогу Кіра з Манданою [Gera 1993, с. 73-78], де той переконує її залишити його в Мідії, переконливо показує прозорливість Кірової матері: вона боїться, що мідійська розкіш його зіпсує. Цікавим є також аналіз уявлень про справедливість у персів та мідійців, який авторка здійснює в цьому розділі. Нашим же завданням буде показати роль “мідійського впливу” у вирішальних учинках Кіра в І книзі.

К. Відден у статті “The Account of Persia and Cyrus’s Persian Education in Xenophon’s Cyropaedia” [Whidden 2007] порушує проблему політичних результатів діяльності Кіра з погляду Ксенофонта. Його імперія не могла протривати довго й не несла в собі хороших зачатків, тому, на думку автора, Ксенофонтів твір слід сприймати як іронію. Ми погоджуємося з тим, як автор інтерпретує загальний посил праці, і спробуємо дослідити “іносказання” в І книзі “Виховання Кіра”.

П. В. Сейдж у статті “Dying in Style: Xenophon’s Ideal Leader and the End of the ‘Cyropaedia.’” [Sage 1994] постулює абсолютну доречність змісту заключного розділу праці Ксенофонта, де показана руйнація держави після його смерті. Логічність і вмотивованість такого епілогу авторка доводить через його перегукування з передмовою в І книзі, де йшлося не про те, що Кір стане мудрим правителем, а про те, що він здобуде владу над багатьма народами. Ми вважаємо, що передмова та епілог “Виховання Кіра” виступають в опозиції до решти тексту, якщо брати до уваги нраторську комунікацію, проте є незворотними логічними етапами, коли розглядати їх через комунікацію авторську. Перша книга “Виховання Кіра” містить

засновки до відчитування авторської комунікації через лакуни в нараторській, що ми і спробуємо довести.

Дж. Татум у роботі “Xenophon’s Imperial Fiction: on the Education of Cyrus” [Tatum 1989] робить цікаві висновки про алегорію стада в передмові праці Ксенофонта. Така алегорія, на думку автора, покликана показати відірваність царенка від людей і певне його ментальне наближення до покірних тварин, з якими йому легше знайти спільну мову [Tatum 1989, с. 64]. На нашу думку, такі Кірові схильності справді мають місце в діалозі з батьком, коли він невідступно, як мантру, повторює своє запитання про те, як досягти влади над людьми, а все інше йому не цікавить. Наратологічний аналіз І книги “Виховання Кіра” підтверджує цю тезу.

Об’єктом пропонованого дослідження є текст І книги “Виховання Кіра” Ксенофонта, який розглядається під кутом зору наратології та рецептивної естетики.

Предметом дослідження є структура комунікації та прийоми наративної стратегії, реалізовані в тексті.

Метою статті є встановити, в чому полягає авторська наративна стратегія І книги “Виховання Кіра”, і якими прийомами вона реалізується.

Поставлена мета передбачає наступні **завдання**:

- перевірити наявність і розрізнити авторську і нараторську комунікації;
- з’ясувати мету обох комунікацій;
- проаналізувати вплив на читача і роль композиційної організації І книги “Виховання Кіра”;
- вийти на розуміння наративної будови І книги “Виховання Кіра”, її комунікативного повідомлення.

У нашому аналізі ми послуговуємося законами й термінологією, розробленими в рамках наратології та рецептивної естетики. Основні положення цих наук висвітлені у статтях [Довбищенко 2015] та [Довбищенко 2017]. Тут наведемо лише коротке тлумачення термінів, які будуть використані у пропонованій статті.

Наратор – “той, хто розповідає в тексті” [Ткачук 2002, с. 83], “голос”, який промовляє, відповідає за акт нарації, оповідаючи про подію як “правдиву історію” [Антологія 1996, с. 799]. Наратор, що належить не до реального, а до текстуального світу, передає розповідь іншій його частині –

нараторові. Наратор (фр. *narrataire*) є адресатом наратора, тою інстанцією, до якої звернена його розповідь [Genette 1972, с. 226].

У наративних текстах прийнято виділяти подвійну структуру комунікації, адже наратор та наратор є компонентами світу, який зображується в тексті **автором**, а адресатом авторського повідомлення виступає **читач**. На відміну від наратора та наратора, дві останні інстанції існують у реальному світі: автор є конкретною особою, існування якої не обмежене текстом. Читач, як і автор, є певною особою, яка сприймає твір як авторське повідомлення і так само існує поза текстом [Шмид 2003, с. 41]. Подвійну структуру комунікації в наративному тексті можна зобразити у вигляді схеми [Шмид 2003, с. 35]:

Авторська комунікація:

Як бачимо, нараторська комунікація є складовою частиною авторської, причому відноситься саме до зображуваного автором світу, адже, як ми побачимо далі, і наратор, і його уявний адресат, і повідомлення, яке йому передається, формуються авторською уявою.

Ідеальний реципієнт – це інстанція, яку абстрактний автор розглядає як носія однакових з ним цінностей, що дозволить йому повністю і без спотворень сприйняти авторське повідомлення [Шмид 2003, с. 61-62].

Терміни “**первинний наратор**”, “**вторинний наратор**” і “**третинний наратор**” були запроваджені Бертилом Ромбергом [Romberg 1962, с. 63]. Один з персонажів твору у якийсь момент може стати оповідачем, переповідаючи якусь історію. У даному випадку цей персонаж стає *вторинним наратором*. Коли ж і в цій історії міститься ще один, включений (*embedded*) у неї наратив, його суб’єкт виступає по відношенню до основного наративу *третинним наратором*.

Actual Problems of Linguistics [Aktual'ni problemy movoznavstva]

© *Dovbyschenko F. [Dovbyschenko F.], fedir.dovbyschenko@gmail.com*

The Author's Narrative Strategy in the Book I of Xenophon's "Cyropaedia" [Avtors'ka naratyvna strategija v I knyzi tvoriv Ksenofonta "Vyhovannja Kira"] (in Ukrainian)

Засновник рецептивної естетики В. Ізер згадує тезу Е. Гусерля про **преінтенції** – оформлені в окремих реченнях “сподівання на те, що має надійти” [Антологія 1996, с. 352]. На основі цих суджень В. Ізер робить висновок про існування *дійсного виміру тексту*, який формується самим текстом та уявою читача [Там само, с. 353]. Таким чином, читання є творчим процесом, далеким від простої перцепції написаного [Там само, с. 353].

Якщо наступне речення в тексті не має відчутного зв’язку з тим, яке продумав читач, то у свідомості відбувається блокада, яку Р. Інгарден називає **лакуною**. Читач на власний розсуд заповнює лакуну, і в цьому акті виявляється динаміка читання. Фазами тексту, таким чином, є *антиципація* і *ретроспекція*: читач постійно подумки передбачає те, про що йтиметься у тексті, і водночас згадує вже прочитане. Саме антиципація та ретроспекція призводять до утворення дійсного виміру тексту [Там само, с. 355].

За Аристотелем, “**перипетія** (*περίπτεσις*) ... є зміною дії на свою протилежність, і при цьому ... зміною імовірною або необхідною” [Aristotelis 1911, 1452a]. Термін широко використовується в літературознавстві.

Золотий перетин – термін, що виник в архітектурі. Позначає таке співвідношення величин, при якому їх сума так відноситься до більшої частини, як більша частина – до меншої [Mario 2003, с. 35].

Під **мовленнєвою стратегією** розуміють “сукупність мовленнєвих дій, спрямованих та вирішення загального комунікативного завдання мовця (глобального наміру, за ван Дейком)” [Иссерс 2008, с. 109]. **Наративну стратегію** розглядатимемо як різновид мовленнєвої у рамках такого типу комунікації, як наративний текст.

Читаючи “Виховання Кіра” Ксенофонта, неможливо не звернути увагу на фрагмент, який міститься в 27 частині I книги. У ньому йдеться про зустріч Кіра із закоханим у нього мідійцем. Дія відбувається під час від’їзду перського царевича додому з Мідії. Під приводом, буцімто є його родичем, закоханий просить у Кіра поцілунку, а потім ще й наздоганяє його, коли той уже від’їхав, і знову вимагає свого. Кір цього разу не повторює “ритуалу”, але обіцяє повернутися на радість мідійцеві, і той, мовляв, бачитиме його, якщо тільки забажає.

Немовби будучи свідком усієї цієї історії та її позірної недоречності

з точки зору композиції твору, наратор вводить її в текст, обмовившись так:
 εἰ δὲ δεῖ καὶ παιδικῶς λόγου ἐπιμνησθῆναι [...] *якщо належить пригадати і грайливу історію* [...] [Xenophon 1800, I.4.27].

Підмітимо вживання тут безособової дієслівної форми *δεῖ належить, потрібно*. Це слово немовби підкреслює доречність вставки. Але починається речення з умовного сполучника *εἰ якщо*. Тобто, з одного боку, вкраплення в текст такої “грайливої історії” (παιδικῶς λόγου) визнається необхідним з точки зору побудови твору, а, з іншої, ця необхідність піддається сумніву. Вживання *casus realis* як типу умовного речення хоча й ставить під сумнів доцільність відступу, проте, водночас, заявляє про прямий логічний зв’язок підрядного речення з головним і цілковиту реальність умови. Сенс речення стає подвійним: фіктивний читач, ідеальний реципієнт, який сліпо вірить нараторському текстові, прийме ці “перепросини” й вирішить, услід за наратором, відпочити від самої серйозності проблематики “Виховання Кіра”, заявленої в проемії (туди ми ще повернемося). Читач же, який уважніше ставиться до тексту, помітить дивну двозначність речення, яке передує “любовній пригоді”: навіщо перепрошувати, маючи вже цілком, здавалося б, удатний привід “знизити рівень” повідомлення? Історія взагалі видається дивною в рамках усього тексту: більше ніде наратор не вставляє історій “просто для забави”; у першій книзі горе-коханець більше не фігурує. Спадає на думку, що не він є головним героєм історії, тому й роль його тут і далі епізодична. І справді: головним героєм є Кір. Дозвольмо собі висловити припущення, що він і тут лишається в окресленому статусі. Та й текстово він є центром уваги: історія про коханця обрамлюється описами внутрішнього стану головного героя. Погляньмо:

καὶ Κῆρον δὲ αὐτὸν λέγεται σὺν πολλοῖς δακρυοῖς ἀποχωρῆσαι *та й сам Кір, кажуть, від їхав, гірко ридючи* (дослівно – “з численними слізьми”) [Xenophon 1800, I.4.26].

Так описується душевний стан Кіра по від’їзді. Аорист, вжитий у реченні, наголошує на тому, що царенко вже відбув. Прощальні поцілунки родичів і того коханця, який видав себе за родича, вже відбулися, і Кір від’їжджає засмученим, але наратор переставляє події місцями: “любовна історія”, впроваджена в текст згаданою вже підозрілою фразою, починається з опису прощання, коли Кір ще не відбув, а ось-ось відбуде.

Настрій головного героя в такий спосіб завуальовується: вставці передусе благородний учинок Кіра – повернення дарів Астіагові, щоб той роздав їх наближеним перського царенка, причому робить він це зі словами:

εἰ βούλει, ὃ πάππε, ἐμὲ καὶ πάλιν ἰέναι ὡς σὲ μὴ αἰσχυρόμενον, ἔα ἔχειν εἴ τῷ τι ἐγὼ δέδωκα *якщо хочеш, діду, щоб я знову приїхав, не соромлячись тебе, дозволь усякому мати те, що я дав* [Xenophon 1800, I.4.26].

Ця фраза виставляє на перший план благородство Кіра. Читач переміщується, услід за наратором, до любовної пригоди, уже маючи в голові цей образ Кіра – благородного й великодушного. Його моральний стан під час від'їзду забувається. Нараторське завуальовування істинного настрою Кіра підкріплюється зображенням його поведінки щодо нахабного прохача: він не знає, чи той є його родичем, але охоче (чи, можливо, умисне) вірить йому на слово. Нараторський текст протирічить сам собі. У фрагменті, який впроваджує любовну історію (ми про нього вже згадували), первинний наратор протиставляє “коханця” і родичів Кіра:

... **ἄνδρα δὲ τινα τῶν Μήδων** μάλα καλὸν κάγαθὸν ὄντα ἐκπεπληῆχθαι πολὺν τινα χρόνον ἐπὶ τῷ κάλλει τοῦ Κύρου, ἠνίκα δὲ **ἑώρα τοὺς συγγενεῖς** φιλοῦντας αὐτόν, ὑπολειφθῆναι: ἐπεὶ δ' οἱ ἄλλοι ἀπῆλθον, προσελθεῖν τῷ Κύρῳ καὶ εἶπεῖν ... **один мідієць, прегарний і прєблагочестивий, уже довго був у захваті від Кірової краси, а тепер, коли побачив, що родичі** його цілують, відсторонився; коли ж інші відійшли, наблизився до Кіра і мовив [Xenophon 1800, I.4.27].

Проте в тексті вторинного наратора (в діалозі Кіра з “коханцем”) царенко показно не лише охоче вірить “родичеві”, а й, як видається, цілком поділяє прагнення нахаби:

ἐμὲ μόνον οὐ γινώσκεις τῶν συγγενῶν, ὃ Κῦρε; τί δέ, εἶπεῖν τὸν Κῦρον, ἦ καὶ σὺ συγγενῆς εἶ; μάλιστα, φάναί. ταῦτ' ἄρα, εἶπεῖν τὸν Κῦρον, καὶ ἐνεώρας μοι: πολλὰκις γὰρ δοκῶ σε γινώσκειν τοῦτο ποιοῦντα [ЛЯКУНА]. προσελθεῖν γάρ σοι, ἔφη, αἰεὶ βουλόμενος ναὶ μὰ τοὺς θεοὺς ἡσχυρόμην. ἀλλ' οὐκ ἔδει, φάναί τὸν Κῦρον, συγγενῆ γε ὄντα: ἅμα δὲ προσελθόντα φιλῆσαι αὐτόν

- *Ти мене єдиного не визнаєш родичем, Кіре?*
- *Що, – каже Кір, – і ти мені родич?*
- *Ну звісно! – каже.*
- *Тому, – мовить Кір, – ти й дивишся так на мене: здається, я*

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]
©Довбищенко Ф. В. [Довбищенко Ф. В.], fedir.dovbyschenko@gmail.com

Авторська наративна стратегія в І книзі твору Ксенофонта “Виховання Кіра” [Авторская нарративная стратегия в I книге произведения Ксенофонта “Воспитание Кира”] (Українською / На укр. яз)

часто помічав, як ти це робиш [ЛАКУНА].

- Я завжди хотів до тебе підійти, – каже той, – але, присягаюсь богами, соромився.
- Та не треба було, – відповідає Кір, – адже ти мені родич. І одразу підійшов і поцілував його [Xenophon 1800, I.4.27].

У діалозі ми позначили місце, де у відчитуванні тексту відбувається блокування потоку речень – лакуна. Адже попередня нараторська інформація вступає в дисонанс із новою: виявляється, що Кір, навпаки, зараховує того чоловіка до своїх родичів. Таким чином, відбувається порушення логіки нараторської комунікації. Спостерігаємо не один, а два образи Кіра: він постає, в інтерпретації первинного наратора, благородним і великодушним з огляду на вчинки, які передували від’їздові, і ця інтерпретація слугує немовби підґрунтям для “правильного” трактування ідеальним реципієнтом того, як Кір повівся з прохачем: царенко в благородному пориві зглянувся на його “любовне безумство”, ніби продовжуючи логіку великодушних учинків. Але через мовлення вустами вторинного наратора виявляється інший образ головного героя: його відповідь “Ну звісно!” демонструє відсутність вірності принципам, переконанням і, що найсуттєвіше, традиції, оскільки на початку вставки наратор не випадково зазначив, що поцілунки *родичів* є перським звичаєм. Наратор, проте, може йти за логікою первинного наратора до кінця діалогу, адже “великодушний” Кір дозволяє себе поцілувати ще двічі: тут же і коли “коханець” його наздоганяє, щоб імітувати розлуку і повторну зустріч. Нараторська логіка, яка підносить “великодушність” Кіра, остаточно порушується, коли одразу по цій пригоді ми читаємо про зміну його настрою:

ἐνταῦθα δὴ τὸν Κῆρον γέλασαι τε ἐκ τῶν ἐμπροσθεν δακρύων [ЛАКУНА] καὶ εἰπεῖν αὐτῷ θαρρεῖν ἀπίοντι, ὅτι παρέσται αὐτοῖς ὀλίγου χρόνου, ὥστε ὄρᾶν ἐξέσται κἂν βούληται ἀσκαρδαμυκτί *тоді Кір засміявся, хоч раніше плакав [ЛАКУНА]*, і сказав йому йти з певністю в серці, бо він незабаром знову приїде до них, і тому буде дозволено його бачити як завгодно довго, якщо захоче [Xenophon 1800, I.4.28].

Такий перехід спровокований компліментом “коханця”:

ὦ Κῆρε, ὅτι καὶ ὅσον σκαρδαμύττω χρόνον, πάνυ πολὺς μοι δοκεῖ εἶναι, ὅτι οὐχ ὀρῶ σε τότε τοιοῦτον ὄντα; *Кіре, навіть час, поки я кліпаю очима, мені здається неймовірно довгим, бо тоді я не бачу тебе ось такого!* [Xenophon 1800, I.4.28].

Actual Problems of Linguistics [Aktual'ni problemy movoznavstva]

© Dovyshchenko F. [Dovyshchenko F.], fedir.dovyshchenko@gmail.com

The Author's Narrative Strategy in the Book I of Xenophon's "Cyropaedia" [Avtors'ka naratyvna strategija v I knyzi tvorju Ksenofonta "Vyhovannja Kira"] (in Ukrainian)

Виходить, що відверті лестощі здатні впливати на настрій головного героя настільки сильно, що повністю змінюють його. Наратор, який ішов за наратором і вірив у великодушність Кіра як рушій його вчинків, змушений змінити думку: царенко виявився готовим догодити нахабі, якого бачить уперше і не впізнав серед родичів, в обмін на похвалу й лестощі. Це протиріччя провокує лауну у відчитуванні тексту читачем: “благородний і великодушний” Кір під впливом однієї фрази раптом виявляє свою внутрішню сутність, яка аж ніяк не збігається з тим, у чому хотів нас переконати первинний наратор, описуючи його від’їзд із Мідії. Слід підкреслити тенденцію в авторському виборі наратора: коли автор прагне вселити нам віру в чесноти Кіра, тип наратора – первинний (розповідь ведеться від третьої особи), як у фрагменті, де Кір від’їжджає “гірко плачучи”; коли ж автор має на меті показати істинний внутрішній світ протагоніста, то наратор є або вторинним (включення прямої мови), як у першому діалозі з нахабою, або первинним, але репліки героїв передаються через непряму мову, як в описі реакції Кіра на комплімент.

Тепер стає зрозумілою логіка цілої вставки. Вона допомагає читачеві викрити подвійну структуру комунікації в I книзі “Виховання Кіра” Ксенофонта. **Нараторська комунікація** зображає перського царенка як благочестивого парубка, сповненого великодушних поривань. **Авторська комунікація** малює перед нами зовсім інший образ: це людина, яка не здатна впокорити випадкові примхи і чий настрій цілковито залежить від їхньої реалізації.

Наголосимо тут на тому, що праця Ксенофонта називається “**Виховання Кіра**” (Κύρου παιδεία). Яке ж виховання спричинилося до того, що головний герой так легко став заручником власних примх? Спробуємо розібратися.

На початку твору наратор аргументує свою цікавість до постаті Кіра. Вона обумовлена так:

ὄτε μὲν δὴ ταῦτα ἐνεθυμούμεθα, οὕτως ἐγινώσκομεν περὶ αὐτῶν, ὡς ἀνθρώπων πεφυκότι πάντων τῶν ἄλλων ῥᾶον εἶη ζῶων ἢ ἀνθρώπων ἄρχειν. ἐπειδὴ δὲ ἐνενοήσαμεν ὅτι Κύρος ἐγένετο Πέρσης, ὃς παμπόλλους μὲν ἀνθρώπους ἐκτήσατο πειθόμενους αὐτῷ, παμπόλλας δὲ πόλεις, πάμπολλα δὲ ἔθνη, ἐκ τούτου δὴ ἠναγκαζόμεθα μετανοεῖν μὴ οὔτε τῶν ἀδυνάτων οὔτε τῶν χαλεπῶν ἔργων ἢ

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

©Довбищенко Ф. В. [Довбищенко Ф. В.], fedir.dovbyschenko@gmail.com

Авторська нарративна стратегія в I книзі твору Ксенофонта “Виховання Кіра” [Авторская нарративная стратегия в I книге произведения Ксенофонта “Воспитание Кира”] (Українською / На укр. яз)

τὸ ἀνθρώπων ἄρχειν, ἦν τις ἐπισταμένως τοῦτο πράττη *беручи це все до уваги, ми робили висновок, що людині легше владарювати над усіма іншими істотами, ніж над людьми. Та коли ми помітили, що був такий собі Кір, перс, який здобув владу над безліччю людей, що їх змусив собі коритися, над незліченними містами й народами, то довелося нам змінити думку: владарювання над людьми не є ані неможливим, ані важким завданням, якщо робити це вміло* [Xenophon 1800, I.1.3].

Як бачимо, наратора цікавить, як можна здобути владу над величезною кількістю людей. З одного боку, це банальний факт, але, з іншого, дуже важливо на ньому наголосити: в передмові мотивом до написання праці висувається саме спосіб здобуття влади. У заключній частині проемію наратор логічно пов'язує необхідні для цього якості з вихованням, яке має отримати майбутній володар народів:

ἡμεῖς μὲν δὴ ὡς ἄξιον ὄντα θαυμάζεσθαι τοῦτον τὸν ἄνδρα ἐσκεψάμεθα τίς ποτ' ὦν γενεὰν καὶ ποῖαν τινὰ φύσιν ἔχων καὶ ποῖα τινὶ παιδευθεὶς παιδείᾳ τοσοῦτον διήνεγκεν εἰς τὸ ἄρχειν ἀνθρώπων. ὅσα οὖν καὶ ἐπυθόμεθα καὶ ἠσθησθαι δοκοῦμεν περὶ αὐτοῦ, ταῦτα πειρασόμεθα διηγήσασθαι *ми ж дослідили, якого роду, якої природи був цей гідний подиву чоловік, яке він отримав виховання, що дозволило йому правити над стількома людьми. Те, що ми дізналися і вважаємо достовірним, спробуємо тут розповісти* [Xenophon 1800, I.1.6].

Можемо сформулювати мету твору одним реченням, покладаючись на слова наратора: з'ясувати, яке виховання дає змогу керувати людьми. Це **преінтенція** твору: читач очікуватиме відповіді саме на це питання. Преінтенція також дає підстави вважати, що *виховання було*, причому мало бути настільки якісним, щоб забезпечити виконання Кіром надскладного завдання – розповсюдження своєї влади над іншими народами.

У другому розділі I книги, одразу на його початку, наратор починає реалізовувати преінтенцію: оповідає про давнє (навіть божественне) походження Кірового роду, красиву зовнішність. Торкається оповідач і його природних якостей. Вони, за логікою тексту, закладеною в преінтенції й розвинутою в описуваних тепер рядках, мають поступово вималювати образ молодого людини (чи хлопчика), від природи наділеної всіма чеснотами, як зовнішніми, так і внутрішніми. Проте одна деталь випадає з цього ряду:

ψυχὴν δὲ φιλανθρωπότητος καὶ φιλομαθέστατος **καὶ** φιλοτιμότητος

[ЛАКУНА], ὥστε πάντα μὲν πόνον ἀνατλήναι, πάντα δὲ κίνδυνον ὑπομεῖναι τοῦ ἐπαινεῖσθαι ἔνεκα *душею він був напрочуд людяним, допитливим і таким шанобливим* [ЛАКУНА], *що ладен був стерпіти будь-які поневіряння й піддати себе будь-якій небезпеці заради похвали* [Xenophon 1800, I.2.1].

Дві перші якості, згадані наратором, є позитивними. Третя, шанобливість (φιλότης), не може сприйматися безумовно позитивно. Проте включена вона в речення сполучником καὶ і, який ставить знак рівності між першими двома якостями і третьою. У цьому фрагменті закладається протиріччя між авторською та нараторською комунікаціями: шанобливість починає сприйматися, з одного боку, як позитивна якість (адже воно ставиться в один ряд із людяністю й допитливістю), а, з іншого, як негативна (виходячи із значення лексеми φιλότης та з роз'яснення в кінці речення, яке показує, до чого довела Кіра ця шанобливість). Згаданий фрагмент створює прецедент, про який ми незабаром поговоримо.

Наступні рядки описують систему виховання персів. Це елітарний привілей (бідні не мають туди доступу [Xenophon 1800, I.2.15]) для багатой знаті. Ця-ось знать (решта населення просто працює) розділена на чотири вікові категорії: діти (до 16-17 років), ефеби (до 27 років), дорослі чоловіки (ще 25 років) і старійшини. Основна наука, яку опановують діти, – це наука справедливості [Xenophon 1800, I.2.6-8]. Її перси вважають найважливішою. Звернімо увагу на тривалість юнацького виховання: до 17 років. І весь цей час, як випливає з тексту, діти опановують науку справедливості, вершачи суд, а наставники стежать, щоб ті поводитися пристойно.

Така система виховання, на думку наратора, закладає основи гідної поведінки персів:

οἱ δὲ Περσικοὶ νόμοι προλαβόντες ἐπιμέλονται ὅπως τὴν ἀρχὴν μὴ τοιοῦτοι ἔσονται οἱ πόλιται οἳ πονηροῦ τινος ἢ αἰσχροῦ ἔργου ἐφίεσθαι *перські ж закони заздалегідь дбають про те, щоб громадяни не стали такими, щоб дозволити собі поганій або негідний учинок* [Xenophon 1800, I.2.3].

Основа виховання перського громадянина, як ми вже переконалися, закладається в дитячому віці (що триває до 17 років) через пізнання науки справедливості. Далі, звісно, починається не менш важливий етап – парубки стають ефебами (з 17 до 27 років). Підсумовуючи зміст їхнього виховання згідно з текстом, можемо сказати, що головне, чого вони навчаються, – це

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

©Довбищенко Ф. В. [Довбищенко Ф. В.], fedir.dovbyschenko@gmail.com

Авторська нарративна стратегія в I книзі твору Ксенофонта “Виховання Кіра” [Авторская нарративная стратегия в I книге произведения Ксенофонта “Воспитание Кира”] (Українською / На укр. яз)

виготовленість (яка відточується на полюваннях) і самовдосконалення у постійних змаганнях [Xenophon 1800, I.2.9-12]. Але хлопчики, які не закінчили виховання як діти, не мають права перейти до стану ефебів:

οἱ δ' ἂν παιδευθῶσι παρὰ τοῖς δημοσίοις διδασκάλοις, ἔξεστιν αὐτοῖς ἐν τοῖς ἐφήβοις νεανισκευεσθαι, τοῖς δὲ μὴ διαπαιδευθεῖσιν οὕτως οὐκ ἔξεστιν *якщо вони отримають виховання у державних учителів, то їм дозволяється провести юність серед ефебів; тим же, які не отримали такого виховання, цього не дозволено* [Xenophon 1800, I.2.15].

Здавалося б, Кір як спадкоємець престолу повинен пройти не тільки описаний курс виховання, а й набагато глибший, з огляду на відповідальність, яка лежатиме на ньому в майбутньому. Проте третій розділ I книги, який починається майже одразу після щойно наведеної тут цитати, одразу заявляє про недотримання Кіром правил виховання:

Κῦρος γάρ μέχρι μὲν δώδεκα ἐτῶν ἢ ὀλίγω πλέον ταύτη τῇ παιδείᾳ ἐπαιδευθή, καὶ πάντων τῶν ἡλικῶν διαφέρων ἐφαίνετο καὶ εἰς τὸ ταχὺ μανθάνειν ἃ δέοι καὶ εἰς τὸ καλῶς καὶ ἀνδρείως ἕκαστα ποιεῖν. ἐκ δὲ τούτου τοῦ χρόνου μετεπέμψατο Ἀστυάγης τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα καὶ τὸν παῖδα αὐτῆς: ἰδεῖν γὰρ ἐπεθύμει, ὅτι ἤκουεν αὐτὸν καλὸν καὶ ἀγαθὸν εἶναι [ЛАКУНА] *Кір до дванадцяти років або до трохи старшого віку виховувався таким способом, вирізнявся серед усіх своїх однолітків тим, що швидко вивчав, що було потрібно, і тим, що все робив із благородством і мужністю. А в цьому віці запросив Астіаг [дід Кіра, цар Мідії – Ф.Д.] до себе свою дочку та її сина: палко-бо він бажав його побачити, адже чув про його красу й добродієність* [ЛАКУНА] [Xenophon 1800, I.3.1].

На момент від'їзду Кірові виповнилося дванадцять років, тобто лишалося ще п'ять років виховання у державного вчителя. Але, відбуваючи до Мідії, Мандана, його мати, перервала виховання. У цьому полягає лакуна в читацькому сприйнятті нараторського тексту: преінтенційно, з огляду на попередні цитати, наратор мусив очікувати продовження логіки ідеального виховання царенка, але вона порушується. Причому аргументацією такого порушення, яка ще більше “поглиблює” лакуну, виступає бажання Астіага побачити на власні очі красу і чесноти Кіра, і краса тут стоїть на першому місці. Іншими словами, спостерігаємо висування на перший план зовсім не тих якостей, які були метою перського виховання. Наступна лакуна взагалі нівелює смисл виховання Кіра, бо

Actual Problems of Linguistics [Aktual'ni problemy movoznavstva]

© *Dovbyschenko F. [Dovbyschenko F.], fedir.dovbyschenko@gmail.com*

The Author's Narrative Strategy in the Book I of Xenophon's "Cyropaedia" [Avtors'ka naratyvna strategija v I knyzi tvoriv Ksenofonta "Vyhovannja Kira"] (in Ukrainian)

ὥς δὲ ἀφίκετο τάχιστα καὶ ἔγνω ὁ Κῦρος τὸν Ἀστυάγην τῆς μητρὸς πατέρα ὄντα, εὐθὺς οἷα δὴ παῖς φύσει φιλόστοργος ὢν ἠσπάζετό τε αὐτὸν ὡσπερ ἂν εἴ τις πάλαι συντετραμμένος [ЛАКУНА] καὶ πάλαι φίλῶν ἀσπάζοιτο *коли Кір дуже швидко прибув і дізнався, що Астіаг є батьком його матері, відразу, був-бо дитиною й від природи ніжним, тепло привітав його, наче той, хто змалечку з ним зріс і віддавна був його другом* [ЛАКУНА][Xenophon 1800, I.3.2].

Далі текст демонструє історію поступового морального падіння Кіра, пов'язаного з тим, що близькі потурали його примхам. Особливо показовими з цієї точки зору є історія з полюванням [Xenophon 1800, I.4.14-15], де малолітній Кір домагається зміни поведінки свого діда Астіага від повної заборони до надання свободи дій, і епізод із відбиттям збройного нападу на Мідію, де Кір не лише змушує старших дозволити йому брати участь у поході, а й сам без жодного на це права починає бій, ледь не погубивши при цьому власне (ба навіть не своє, перське, а мідійське) військо [Xenophon 1800, I.4.20-24]. Все це відбувається за мовчазної згоди Астіага, який спершу вдавано намагається корити Кіра за ці безглузді вчинки, а потім доходить до захвату ними [Xenophon 1800, I.4.25]. Попри очевидну поразку й без того жалюгідних виховавчих зусиль Астіага, у згаданих фрагментах наратор ще переконує нас у тому, що в того принаймні на початках був намір провчити Кіра, але він змушений був скоритися громадській думці:

ἐν μὲν δὴ Μήδοις ταῦτα ἐγεγένητο, καὶ οἱ τε ἄλλοι πάντες τὸν Κῦρον διὰ στόματος εἶχον καὶ ἐν λόγῳ καὶ ἐν ᾠδαῖς, ὃ τε Ἀστυάγης καὶ πρόσθεν τιμῶν αὐτὸν τότε ὑπερεξέλεπληκτο ἐπ' αὐτῷ *таке відбувалося в мідійцях, і у всіх Кір був на вустах у промовах і піснях; Астіаг же, який і раніше шанував його, тепер був ним вражений* [Xenophon 1800, I.4.25].

І ось тепер текст повідомляє нам про від'їзд Кіра з Мідії, і наратор, ніби перепрошуючи за це, вставляє історію з “коханцем”. Її відмінність від попередніх історій про угоду Кіровій лестолюбності полягає в тому, що найприємнішу для себе нагороду – *лестоці* – царенко отримує вже не за те, що зробив “героїчний” учинок і йому пощастило при цьому не загинути, а *без жодного приводу*. Це остаточно переконує його у власній всемогутності й безкарності, що й доводиться його рішенням взяти на себе відповідальність і виступити проти асирійського царя [Xenophon 1800, I.5.4-5]. Перед читачем постає логічне запитання: як Кір може керувати

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

©Довбищенко Ф. В. [Довбищенко Ф. В.], fedir.dovbyschenko@gmail.com

Авторська нарративна стратегія в І книзі твору Ксенофонта “Виховання Кіра” [Авторская нарративная стратегия в I книге произведения Ксенофонта “Воспитание Кира”] (Українською / На укр. яз)

військом, не маючи за плечима жодного досвіду, крім необдумані божевільної атаки, яка ледь не закінчилася його загибеллю?

Мотивація Кіра розкривається в його промові до воїнів [Xenophon 1800, I.5.7-14]. Надихнути їх на звершення подвигів він намагається, апелюючи до вузькоматеріальних інтересів і слави, що лише прикриваються потребою захищати союзника (Мідію), як це зображувалося на початку розділу [Xenophon 1800, I.5.2-4]. Подивімося, якими є його аргументи:

- 1) ἐγὼ γὰρ κατενόησα ὅτι οἱ πρόγονοι χεῖρονες μὲν ἡμῶν οὐδὲν ἐγένοντο: ἀσκοῦντες γοῦν κάκεινοι διετέλεσαν ἄπερ ἔργα ἀρετῆς νομίζεται: ὃ τι μέντοι προσεκήσαντο τοιοῦτοι ὄντες ἢ τῶ τῶν Περσῶν κοινῶ ἀγαθὸν ἢ αὐτοῖς, τοῦτ' οὐκέτι δύναμαι ἰδεῖν я усвідомлюю, що предки були нічим не гіршими за нас: адже й вони ревно прагнули звершити те, що вважається добродесними справами; та я ніяк не можу побачити, що вони, будучи такими, надбали або для спільного перського блага, або для самих себе [Xenophon 1800, I.5.8];
- 2) οἱ τε αὖ τὰ πολεμικὰ ἀσκοῦντες οὐχ ὡς μαχόμενοι μηδέποτε παύσονται, τοῦτ' ἐκπονοῦσιν, ἀλλὰ νομίζοντες καὶ οὗτοι τὰ πολεμικὰ ἀγαθοὶ γενόμενοι πολλὴν μὲν ὄλβον, πολλὴν δὲ εὐδαιμονίαν, μεγάλας δὲ τιμὰς καὶ ἑαυτοῖς καὶ πόλει περιάψειν так само ті, хто займається військовою справою, роблять це не для того, щоб ніколи не припинити, але й ті, хто здобув військову доблесть, сподіваються надбати великого багатства, процвітання і глибокої пошани самим собі й державі [Xenophon 1800, I.5.9];
- 3) ἀλλὰ θαρροῦντες ὀρώμεθα, ἐπεὶ καὶ ἐκποδῶν ἡμῖν γεγένηται τὸ δόξαи τῶν ἀλλοτρίων ἀδίκως ἐφίεσθαι. νῦν γὰρ ἔρχονται μὲν οἱ πολέμιοι ἄρχοντες ἀδίκων χειρῶν, καλοῦσι δὲ ἡμᾶς ἐπικούρους οἱ φίλοι: τί οὖν ἔστιν ἢ τοῦ ἀλέξασθαι δικαίωτερον ἢ τοῦ τοῖς φίλοις ἀρήγειν κάλλιον; але сміливо йдімо на ворога, адже аж ніяк не може здатися, що ми несправедливо прагнемо чужого. Зараз-бо йдуть на нас вороги, починаючи несправедливе насильство, а друзі кличуть нас на допомогу: що ж є справедливішим за відбиття нападу, і що є кращим за допомогу друзям? [Xenophon 1800, I.5.13]

Як бачимо, Кір навіть не намагається приховати свої справжні прагнення. Слід відзначити також упевненість, яка пронизує промову. Такої впевненості в царенка в Мідії не було, вона з'явилася тільки після зустрічі з

“коханцем”.

Завершальним фрагментом I книги є діалог Кіра з батьком [Xenophon 1800, I.6]. Дія розгортається, коли перське військо на чолі з Кіром уже виступило в похід, і Камбіз починає розмову, супроводжуючи його до кордону. Мова йде про військову справу. Дивною є сама ситуація: вже почалася війна і військо виступило в похід, а полководець тільки починає отримувати перші поради. Наведемо тут найяскравіші місця з діалогу:

πάνυ μὲν οὖν, ἔφη, ὦ πάτερ, ὡς πρὸς φίλους μοι ὄντας τοὺς θεοὺς οὕτω διάκειμαι. τί γάρ, ἔφη, ὦ παῖ, μέμνησαι ἐκεῖνα ἃ ποτε ἐδόκει ἡμῖν, ὡς ἅπερ δεδώκασιν οἱ θεοὶ μαθόντας ἀνθρώπους βέλτιον πράττειν ἢ ἀνεπιστήμονας αὐτῶν ὄντας καὶ ἐργαζομένους μᾶλλον ἀνύτειν ἢ ἀργοῦντας καὶ ἐπιμελουμένους ἀσφαλέστερον [ἀν] διάγειν ἢ ἀφυλακτοῦντας τούτων, -παρέχοντας οὖν τοιοῦτους ἑαυτοὺς οἴους δεῖ, οὕτως ἡμῖν ἐδόκει δεῖν καὶ αἰτεῖσθαι τάγαθὰ παρὰ τῶν θεῶν; *Цілком так, – каже, – батьку, я достеменно знаю, що боги мені як друзі. – Що ж, – каже батько, – ти, сину, запам’ятав з того, що колись спало нам на думку, що боги дали вмілим людям краще жити, ніж неукам, і працюватим – більшого досягати, ніж неробам, а дбайливим – безпечніше проживати вік, ніж недбалим; якщо вони роблять себе саме такими, як належить, то й нам здавалося, що так потрібно робити, а тоді просити блага в богів?* [Xenophon 1800, I.6.4-5].

σάφ’ ἴσθι, λόγους δυνήσῃ τότε λέγειν ὅτανπερ καὶ ἐνδείκνυσθαι μάλιστα δύνη καὶ εὖ ποιεῖν ἱκανὸς ὢν καὶ κακῶς знаῖ, *що тоді зможеш виголошувати промови, коли справами доведеш, що здатен робити і добрі, й погані вчинки* [Xenophon 1800, I.6.10].

Як бачимо, Камбіз усвідомлює, що Кір просто некомпетентний, і починає пояснювати йому елементарні речі, які навіть не стосуються прямо військової справи; іншими словами, батько бачить мотив сина (досягти слави в найлегший спосіб) і намагається зарадити проблемі. Все це пояснюється Кірові, який стверджує: *συνεδόκει οὖν καὶ ἐμοὶ ὑπερμέγεθες εἶναι ἔργον τὸ καλῶς ἄρχειν ἰ μενὶ ἐμὴν ἐκέρυμα ἡγεμονία* *і мені вміле керування людсьми здавалося величезною справою* [Xenophon 1800, I.6.8].

Подальше розгортання діалогу викриває повну некомпетентність Кіра у військовій справі: він учився тактики, не знаючи, як набирати, тренувати і забезпечувати військо, і взагалі не уявляє, що має робити полководець. Більш

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

©Довбищенко Ф. В. [Довбищенко Ф. В.], fedor.dovbyschenko@gmail.com

Авторська нарративна стратегія в I книзі твору Ксенофонта “Виховання Кіра” [Авторская нарративная стратегия в I книге произведения Ксенофонта “Воспитание Кира”] (Українською / На укр. яз)

того, видається, що практичні вміння полководця його не цікавлять. Він погоджується з батьковими настановами, але його метою є здобуття шани, а не військова перемога. Він кілька разів з нетерпінням перепитує батька, як можна цього досягти, коли тому йдеться про інше. Наприклад:

καὶ τοῖνυν κατανοῶν περὶ τούτων ἐν παῖσιν ὄραν μοι δοκῶ **τὸ προτρέπον πείθεσθαι μάλιστα ὄν τὸ τὸν πειθόμενον ἐπαινεῖν τε καὶ τιμᾶν**, τὸν δὲ ἀπειθοῦντα ἀτιμάζειν τε καὶ κολάζειν. καὶ ἐπὶ μὲν γε τὸ ἀνάγκη ἔπεσθαι αὕτη, ᾧ παῖ, ἡ ὁδὸς ἐστίν: ἐπὶ δὲ τὸ κρεῖττον τούτου πολὺ, τὸ ἐκόντας πείθεσθαι, ἄλλη ἐστὶ συντομωτέρα. ὄν γὰρ ἂν ἠγήσωνται περὶ τοῦ συμφέροντος ἑαυτοῖς φρονιμώτερον ἑαυτῶν εἶναι, τούτῳ οἱ ἄνθρωποι ὑπερηδέως πείθονται – *I, розмірковуючи про все, я вирішив, що для покори найбільше необхідно вихвалити й шанувати підлеглого, а непокірного соромити й карати.* – *I це, сину,* – *шлях до покори з примусу: набагато певнішим є інший – добровільний послух, і цей шлях коротший. Люди-бо з великим задоволенням слухаються того, кого вважають розумнішим у справах їхнього власного блага* [Xenophon 1800, I.6.20-21].

λέγεις σύ, ᾧ πάτερ, εἰς τὸ πειθομένους ἔχειν οὐδὲν εἶναι ἀνυσιμώτερον τοῦ φρονιμώτερον δοκεῖν εἶναι τῶν ἀρχομένων. λέγω γὰρ οὖν, ἔφη. καὶ πῶς δὴ τις ἂν, ᾧ πάτερ, **τοιαύτην δόξαν τάχιστα περὶ αὐτοῦ παρασχέσθαι** δύναιτο; οὐκ ἐστὶν ἔφη, ᾧ παῖ, συντομωτέρα ὁδὸς <ἐπὶ τό,> περὶ ᾧ βούλει, δοκεῖν φρόνιμος εἶναι ἢ τὸ γενέσθαι περὶ τούτων φρόνιμον – *Tu, батьку, кажеш, що для досягнення покори нічого немає вдатнішого, ніж здаватися розумнішим за підлеглих?* – *Так я й кажу тобі.* – *А як же, батьку, можна якнайшвидше надбати собі такої слави?* – *Немає, дитино, коротшого шляху до того, чого ти прагнеш,* – *здаватися розумнішим, – ніж стати розумним* [Xenophon 1800, I.6.22].

Отже, Кіра цікавить, як можна якомога швидше здобути владу над великою кількістю людей. Він щиро вірить, що цього можна домогтися простою похвалою, не докладаючи жодних практичних зусиль. Така його поведінка є константою всього діалогу, який триває до кінця книги. Жодні твердження батька на нього не діють, бо своє питання про “якнайшвидший спосіб” він ставить раз по раз протягом усієї розмови, немовби пропускаючи повз вуха батькові слова.

Такої впевненості в собі й неприхованого усвідомлення власних цілей ми не спостерігаємо за царенком у Мідії. Там він боїться старших і

намагається діяти “чесно” (пригадаймо епізод, коли він чесно попередив Астіага, що збирається вирушати на полювання, і той йому це, звісно, заборонив [Xenophon 1800, I.4.13]). Рішучості він сповнюється тільки після зустрічі з “коханцем”: вже цитовані тут промова до солдатів і діалог з батьком, які є змістом книги після “любовної історії”, показують, що сумніви в Кіра відсутні. Остаточне духовне переродження відбувається в царенка в момент, коли йому лестив закоханий мідієць (наратор не випадково говорить про зміну його настрою, точніше про те, яким він був до і після зустрічі), адже погоджуючись на очевидну брехню про “родича”, Кір мав усвідомлювати, що йому *вигідно видавати себе за того, ким він не є*.

Мусимо визнати, що момент зустрічі з “коханцем” є перипетією сюжетної лінії I книги “Виховання Кіра”. Крім того, він ще й збігається з моментом **золотого перетину** (див. термінологічний словничок вище): із 20 сторінок давньогрецького тексту I книги, набраних 12 кеглем, “більша частина” (до зустрічі Кіра з мідійцем) займає 12 сторінок, а “менша частина” (від зустрічі до кінця книги) – 8 сторінок. $20:12=1,66\dots$, а $12:8=1,5$. Це приблизно відповідає пропорціям золотого перетину. Таким чином, кульмінаційність сюжетної вставки про зустріч Кіра із закоханим мідійцем підтверджується.

Проаналізувавши текст I книги “Виховання Кіра” Ксенофонта, можемо зробити наступні **висновки**:

1. В тексті наявна подвійна структура комунікації – її розподіл на авторську та нараторську.
2. Метою нараторської комунікації є завуальовування сутності характеру Кіра, утвердження засвоєння ним норм перського виховання.
3. Метою авторської комунікації є викриття справжніх мотивів Кірової поведінки – жаги до багатства та потреби визнання.
4. Вставка про зустріч Кіра із закоханим у нього мідійцем відіграє роль ширми, за якою відбувається ключова для твору безповоротна еволюція у свідомості головного героя.
5. Текстові логічні невідповідності у згаданій вставці та в інших місцях I книги “Виховання Кіра” провокують, у термінах рецептивної естетики, лакуни в прочитанні твору. Пошук заповнення цих лакун дозволяє читачеві вийти на рівень авторської комунікації та виявити

Актуальные проблемы мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

©Довбищенко Ф. В. [Довбищенко Ф. В.], fedir.dovbyschenko@gmail.com

Авторська нарративна стратегія в I книзі твору Ксенофонта “Виховання Кіра” [Авторская нарративная стратегия в I книге произведения Ксенофонта “Воспитание Кира”] (Українською / На укр. яз)

суперечності в нараторській.

6. Моменти сюжетної перипетії та золотого перетину припадають на згадану вже вставку в [Xenophon 1800, I.4]. Це дозволяє вважати її кульмінаційним моментом I книги “Виховання Кіра”.
7. Наративна стратегія автора полягає в завуальованому зображенні тієї якості Кіра, яку ми б назвали відсутністю виховання. З цієї точки зору можемо висловити припущення про те, що проливається нове світло на назву всього твору. Проте це тільки намічена перспектива для подальших досліджень.

Література

1. *Антологія світової літературно-критичної думки XX ст.*, за ред. М. Зубрицької (Львів, Літопис, 1996), 633.
2. Довбищенко, Ф. В. «Комунікативна структура I книги трактату Геродіана «Історія після Марка Аврелія»» *Мовні і концептуальні картини світу* 1 (52) (2015): 242-253.
3. Довбищенко, Ф. В. «Інформаційний дисонанс рівнів авторської та нараторської комунікації у III книзі «Історії...» Геродіана.» *Studia linguistica* 11 (2017): 32-42.
4. Иссерс, О. С. *Коммуникативные стратегии и тактики русской речи*, 5-е изд. (Москва, Издательство ЛКИ, 2008), 288.
5. Ткачук, О. М. *Наратологічний словник* (Тернопіль, Астон, 2002), 173.
6. Шмид, В. *Нарратология* (Москва, Языки славянской культуры, 2003), 312.
7. *Aristotelis De Arte Poetica liber. Recognovit brevique adnotatione critica instruxit I. Bywater*, Editio altera (Oxonii, E typographeo Clarendoniano, 1911), 66, доступ <https://archive.org/stream/aristotelisdeart00aris#page/n0/mode/2up>
8. Genette, G. *Discours du récit* (Paris, Editions Du Seuil, 1972), 413.
9. Gera, D. L. *Xenophon's Cyropaedia: Style, Genre, and Literary Technique* (Oxford, Clarendon Press, 1993), 360.
10. Mario, L. *The Golden Ratio. The Story of PHI, the World's Most Astonishing Number* (New York, Broadway Books, 2003), 299.
11. Romberg, B. *Studies in the Narrative Technique of the First-Person Novel* (Stockholm, 1962), 379.
12. Sage, P. W. «Dying in Style: Xenophon's Ideal Leader and the End of the ‘Cyropaedia’» *The Classical Journal*, vol. 90, no. 2 (1994): 161-174.
13. Tatum, J. *Xenophon's Imperial Fiction: On The Education of Cyrus* (Princeton University Press, 1989), 301.
14. Whidden, Chr. «The Account of Persia and Cyrus's Persian Education in Xenophon's ‘Cyropaedia’» *The Review of Politics*, vol. 69, no. 4 (2007): 539-567.
15. Xenophontis Cyropaedia, Graece. *Recensuit et interpretatus est, cum notis*,

Actual Problems of Linguistics [Aktual'ni problemy movoznavstva]

© Dovyshchenko F. [Dovyshchenko F.], fedir.dovyshchenko@gmail.com

The Author's Narrative Strategy in the Book I of Xenophon's “Cyropaedia” [Avtors'ka naratyvna strategija v I knyzi tvoriv Ksenofonta “Vyhovannja Kira”] (in Ukrainian)

J. G. Schneider (Lipsiae, 1800), 262, доступ <https://www.abebooks.com/book-search/title/xenophontis-cyropaedia/used/>

References

1. *Antologija svitovoi' literaturno-krytychnoi' dumky XX st. [Anthology of the XXth century global literary criticism]*, za red. M. Zubryc'koi' (L'viv, Litopys, 1996), 633 (in Ukr.).
2. Dovbyshhenko, F. V. «Komunikatyvna struktura I knygy traktatu Gerodiana «Istorija pislja Marka Avrelija» [The communicative structure of the book I of Herodian's *Regnum post Marcum*].» *Movni i konceptual'ni kartyny svitu* 1 (52) (2015): 242-253 (in Ukr.).
3. Dovbyshhenko, F. V. «Informacijnyj dysonans rivniv avtors'koi' ta narators'koi' komunikacii' u III knyzi «Istorii' ... » Gerodiana [The discordance between authorial and narratorial communication in the book III of Herodian's *Regnum post Marcum*].» *Studia linguistica* 11 (2017): 32-42 (in Ukr.).
4. Issers, O. S. *Kommunikativnye strategii i taktiki russkoj rechi. [Communicative strategies and tactics of the Russian speech]*, 5-e izd (Moskva, Izdatel'stvo LKI, 2008), 288 (in Russ.).
5. Tkachuk, O. M. *Naratologichnyj slovnyk [Dictionary of narratology]* (Ternopil': Aston, 2002), 173 (in Ukr.).
6. Shmid, V. *Narratologija [Narratology]* (Moskva, Jazyki slavjanskoj kul'tury, 2003), 312 (in Russ.).
7. Aristotelis. *De Arte Poetica liber. Recognovit brevique adnotatione critica instruit I. Bywater*, editio altera (Oxonii, E typographeo Clarendoniano, 1911), 66, access mode: <https://archive.org/stream/aristotelisdeart00aris#page/n0/mode/2up>
8. Genette, G. *Discours du récit* (Paris, Editions Du Seuil, 1972), 413.
9. Gera, D. L. *Xenophon's Cyropaedia: Style, Genre, and Literary Technique* (Oxford, Clarendon Press, 1993), 360.
10. Mario, L. *The Golden Ratio. The Story of PHI, the World's Most Astonishing Number* (New York, Broadway Books, 2003), 299.
11. Romberg, B. *Studies in the Narrative Technique of the First-Person Novel* (Stockholm, 1992), 379.
12. Sage, P. W. «Dying in Style: Xenophon's Ideal Leader and the End of the 'Cyropaedia'.» *The Classical Journal*, vol. 90, no. 2 (1994): 161–174.
13. Tatum, J. *Xenophon's Imperial Fiction: On The Education of Cyrus* (Princeton University Press, 1989), 301.
14. Whidden, Chr. «The Account of Persia and Cyrus's Persian Education in Xenophon's 'Cyropaedia'.» *The Review of Politics*, vol. 69, no. 4 (2007): 539–567.
15. Xenophon. *Cyropaedia, Graece. Recensuit et interpretatus est, cum notis, J. G. Schneider (Lipsiae, 1800), 262, access mode: https://www.abebooks.com/book-search/title/xenophontis-cyropaedia/used/*

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]
©Довбищенко Ф. В. [Довбищенко Ф. В.], fedor.dovbyshchenko@gmail.com

Авторська нарративна стратегія в I книзі твору Ксенофонта “Виховання Кіра” [Авторская нарративная стратегия в I книге произведения Ксенофонта “Воспитание Кира”] (Українською / На укр. яз)